

RIKTIG RESTAURERING AKERSHUS Follo

AKERSHUSMUSEET

Referat fra WS 6,
Restaurering av dører,
dørenes stilutvikling og konstruksjon.
24-27 november 2011

Drøbak, 8 desember 2011.

Kurset ble avholdt på Follo Museum - i verkstedet ved Akershus Bygningsvernssenter og ved besiktigelse av dørene i museumsbygningene, spesielt Korsegården og Børsumbygningen. Kurset teoretiske og praktiske del ble ledet av prosjektleder RRA, Per-Willy Færgestad.

Dører fra Børsumbygningen t.h, og Holstad skole t.v. Begge dørene er laget i ramtrekonstruksjon.

Dørene som ble reparert ble hentet fra Børsumbygningen, gamle Holstad skole, blikkenslagerverkstedet og Korsegården – alle bygninger ved Follo Museum. Verkstedet er nå fullt operativt med to avdelinger – en maskinavdeling og en håndarbeidsavdeling. Vi startet opp med et foredrag og en bildeserie om dørenes utvikling gjennom de forskjellige stilperioder, fra 1100-tallets stavkirkedører og opp til dagens dører.

Dørene, enten de var en- eller tofløyede, slo i den gamle byggeskikken nesten alltid innover. Det ble vist til de forskjellige profiltypene som var særegne for de forskjellige stilartene. Detaljrikdommen på og rundt en dør er stor – dørbladets oppbygning, bruk av profiler på ramtre, utforming av speilene, glassfelt, hengslene, låsesystemet, dørhåndtaket, utforming, belistning og farger. Helheten er viktig i denne sammensatte lille verden. Døren var i tidligere tider et viktig statussymbol, som ble meget påkostet. Vi kan finne enkle hus, med påkostede dører!

Det ble også vist en bildeserie fra restaureringen av dører, fra RRDs dørkurs i Kuldiga i 2008, som detaljert viser demontering, reparasjoner og oppbygging av dør(fra ca år 1800) med ramtreskonstruksjon.

Dørenes forskjellige konstruksjonsmåter og materialbruk ble også gjennomgått. Av eldre dører har vi i hovedsak to konstruksjonstyper – labankdører og ramtresdører (fyllingsdører). **Labankdører** har stående bord med 1"-5/4" tykkelse, og med inngratet horisontal kileformet labank. Utvendig kan de brede stående bordene være helt synlige, eller ha påmontert "ramtre" og speiler i tynne materialer. Vi finner mange av dem i hus fra 16-1700 tallet i vårt område. Etter hvert ble **ramtresdører** mer vanlig, med 5/4"x 6"(7") som vanlig dimensjon på ramtre. Dette er dører som har en bærende stiv ramme med forskjellig inndeling, låst sammen med trekiler og treplugger. Speilene kunne her være slette på en side og ha friset fylling med dekor i hjørnene på "finsiden". Det ble mer og mer vanlig med dører som var symetriske, med like frisede fyllinger på begge sider. Etter hvert som låskassene utviklet seg ble også ramtreet tykkere (45mm) og smalere(5").

Labankdører fra Korsegården ca 1720. Utside t.v. og innside t.h.

Etter foredraget besøkt vi forskjellige labankdører i Korsegården (ca 1720), og studerte de forskjellige oppbygningsvariantene dørene har i den bygningen. Vi kikket også på de enkle labankdørene i bryggerhuset, som har innvendige utenpåliggende labanker og skråavstiver, som er spikret til den stående utvendige panelen. I alle stabburene var det også labankdører med inngratede labanker. Her har dørene påmontert horisontale bord, bord lagt i fiskebeinsmønster eller bord lagt i 45 grader. Alle panelbordene var profilert og de var festet utvendig på de stående bordene med treplugg eller spiker.

Etter lunsj startet vi opp det praktiske arbeidet på dørene fra Børsum og Skolestua. Begge dørene har ramtrekonstruksjon, er tofløyede og innadslående. Børsumdørene har flate pyramidespeil som er like på begge sider. Dørene i Skolestua har frisede speilfyllinger. På begge dørene var det høvlede profiler i ramtre inn mot fyllingene. Vi gikk igjennom de forskjellige skadene og vurderte hvilke tiltak som var nødvendig og mulig, samtidig som mest mulig av dørene skulle bevares. Håndverkerne ble delt opp i fire grupper som tok seg av hvert sitt dørblad.

Dørene fra Børsum hadde gamle reparasjoner, antagelig fra den gang huset ble flyttet til museet i 1960-årene. Begge dørbladene hadde omfattende skader i nedkant av sideramtreene og det ene dørbladet hadde råteskade i speilet og hele bunnramtre. Begge dørbladene gikk fint i karmen, så det var viktig at det ble satt av mål på dørbladet før arbeidene startet, slik at dørbladene hadde samme mål etter reparasjonen. Ødelagte og råtne deler ble fjernet og rene snitt og flater for nye materialer ble arbeidet frem. Gammel maling i ramtreets notspor gjorde at den nederste speilen satt fast, slik at fugen måtte skjæres opp med et tynt sagblad. De nederste fem centimeterne på det ene pyramidespeilet måtte skjæres vekk, og nytt treverk ble pålimt. Hele bunnramtreet måtte lages nytt, med tapper, notspor og profiler. Vi hadde et bra utvalg av forskjellige furumaterialer, slik at nye materialer var mest mulig likt det som ble fjernet.

Sideramtreene var også dårlig på begge sider, og måtte skjøtes ned med nye materialer. Det er da viktig at ramtreet beholder stivheten og at de nye materialene er større enn sluttresultatet, slik at det er rom for justering av ramtreets retning med håndhøvel til slutt. Det er meget viktig at man sikter, evt. bruker en rettholt på ramtreets sider for å få dette til.

Ved sammensetningen av ramtreene ble det brukt kiler og treplugger i hjørnene. Tappene ble ikke limt. Hullene ble boret med naver, som gir runde og koniske hull. Emner til trepluggene ble kløyvd ut fra meget tettvokst furu og spikket til firkantede plugger med samme koning som naveren. Verktøyet vi brukte til tilpassningene og naverne til hull for trepluggene har blitt smidd av smed Terje Granås (tidligere stipendiat NHU).

Det er svært viktig at man velger materialer med omhu, slik at spenningene mellom det gamle og det nye blir minst mulig. Årringstetthet og retning er svært viktig. Viktig er det også at de nye materialene har tilnærmet lik fuktighet som dørbladet, slik at bevegelser ved fuktvariasjon er så like som mulig. Spenninger i treverket gjør at limfugene får store belastninger, som kan resultere i at limfugen ryker. Ingenting varer evig, men vi kan gjøre vårt ytterste for at en slik reparasjon får lang levetid. Overflatebehandling etter reparasjon er svært viktig for å bremse vanninntrengning, som vil resultere i utvidelser og spenninger i treverket.

Børsum, nytt bunnramtre, reparerte sideramtre og speil.

Skolestua

Vi grunnet den reparerte speilen og grunnet også nede i notsporet på det nye bunnramtre. Etter at alt var satt sammen ble alle nye deler grunnet med linolje tilsatt litt pigment.

Dørene i Skolestua hadde mindre omfattende skader. Det ene hadde gamle råteskader i bunn av begge sideramtreene, slik at treverket måtte byttes. Innfelling av nytt treverk foregikk på omtrent samme måte som på Børsumdørene.

Blikkenslagerverkstedet, ny list

Vi lagde også en ny profillist til en ramtredør, hvor de frisede speilene var listet inn. Listen var ikke mer enn 25 cm lang, så vi bestemte oss for å lage den ved å bruke flere forskjellige håndhøvler. Ved bruk av en sirkelsag skar vi oss tett opp til et brukbart emne. Vi tegnet av listens profil i begge ender, og høvlet profilene med semshøvel og en liten hulkihøvel. Med denne fremgangsmåten viste vi at det er enkelt å lage profillister, som er sammensatt av flere former, ved bruk av flere andre profilhøvler. Til større mengder listverk vil det raskt lønne seg å lage en profilhøvel.

Vi gjorde også reparasjonsarbeid på inngangsdøren til Korsegården. Det er en labankdør, som har horisontale profilerte bord utvendig. De to nederste bordene hadde løsnet og de ble festet ved bruk av naver og treplugger.

Innimellom alt det praktiske arbeidet, ble det stoppet opp og holdt samlinger rundt de forskjellige dørbladene, for diskusjon av løsninger. På lørdag hadde vi en times befaring inne i Børsum bygningen, og på søndag var det et times foredrag om diverse dørvarianter og dørkonstruksjoner i Drøbak.

Håndverkerne gjorde et godt stykke arbeid og alle oppgavene ble løst på en utmerket måte. Hege Bodal serverte som vanlig nydelige varme lunsjer!

Deltagere: Helge Mørk, Alexander Myrseth, Thor-Egil Wiklem Jensen, Piet Jensen, Adrian Holte, Tommy Østby, Ole Christian Wold, Øyvind Botner og Martin Haug Nilsen og Geir Smedsrud.

Per-Willy Færgestad
Prosjektleder RRA

